

Kakšne pa so naklade, ki so seveda odločilni kriterij? V Sloveniji prideta približno 2 do 2,5 knjige letno na prebivavca. To pa je svetovno povprečje. Večina civiliziranih dežel je visoko nad tem povprečjem. V Jugoslaviji pride na prebivavca 1,5 knjige. Slovenija je torej nad našim povprečjem, a ne v tolikšni meri, da bi se močneje približala najrazvitejšim deželam, kjer pride letno na prebivavca po 5 knjig.

Tako tisto o obljubljeni deželi knjige ne drži. Misel o naši najvišji kulturnosti spada med utvare iz preteklosti; pa tudi takrat je bila močno pretirana.

(Konec prihodnjič)

SREČANJA

NOVELIST SLOBODAN NOVAK

V sodobni hrvatski književnosti pripada prozi gotovo najvažnejše mesto. V njej aktivno delujeta pisatelja starejše generacije Krleža in Kolar; v srednji generaciji pa se vidno odlikujeta elementarni romanopisec Mirko Božić in duhoviti novelist Ranko Marinković. V živahnem valovanju književnosti petdesetih let se bolj in bolj kažejo silhuete mlajše prozne generacije, ki je z željnim pogledom blodila po svetovni literaturi, posebno zahodni.

Najbolj izrazit predstavnik mlajših prozaikov je vsekakor *Slobodan Novak*. Iz najkrajše skice njegovega življenjepisa — rojstvo 1924 v Splitu, otroštvo na Rabu, gimnazija v Splitu in na Reki, partizanstvo, slavistika v Zagrebu — je videti, da med mlajšo generacijo pripada pravzaprav starejšemu rodu, ki je doživel velike spremembe in veliko trpljenja, malo pa življenjske radosti. To je mladost, izpostavljena mnogim preizkušnjam. Novak je pripadnik mladine, ki je imela težko otroštvo zaradi vojne. Nato je bilo potrebno študirati, graditi razrušeno domovino in se pozneje znajti na prepihu idejnih in književnih razpotij.

Vzljubil je književnost; po vojni se oglasi sprva s pesmijo, šele kasneje z novelo. Sploh prevladuje v prvi fazi njegovega književnega dela nagnjenje k liriki. Vidni rezultati teh teženj so zbirke pesmi *Glasnice u oluji* (Zagreb, 1950) in *Iza lukobrana* (Zagreb, 1953), natisnjene skupaj s pesmimi nekaj starejšega Nikole Miličevića in nekaj mlajšega Vladka Pavletića, ki je bolj znan kot kritik.

Prva Novakova zbirka je v glavnem poezija mladega aktivista s tematiko partizanske borbe in delovnih brigad, prepletena z bosenskimi, poljskimi in kitajskimi aktualnimi motivi ter s spomini na otroške tovariše na Reki, ki so padli v borbi proti fašizmu — poezija, ki je pod vplivom socialističnega realizma in ki vedro gleda v prihodnost. Čeprav ne moremo tej liriki svobodnega verza z redkimi rimami odreči iskrenosti, vendar ne moremo spoznati v njej nobene izrazitejša pesniške poteze, ki bi te pesmi vzdigovala nad povprečno poplavo verzov tega obdobja.

V poznejših pesmih je občutiti močnejši osebni odnos in subjektivno emocionalno barvanje doživetih motivov, tako na primerih v ciklu pesmi *Bilješke iz Osviencima*:

Ja mjesto: zvijeri, zvijeri
Skrgućem: ljudi!
Ljudi, ljudi!
I mjesto zvijeri
— ljude uzvjerene vidim.

Ta osamosvojitelj in spontano reagiranje na življenje sta izrazito vidna v pesmi *Pijani noćnik* in tudi na ostalih področjih njegovega književnega delovanja. V sourejanju mladinskih revij se občuti podoben proces. Šablono in kalupe revije *Izvor* iz prve periode po vojni je zamenjal širši diapazon idejne in estetske prožnosti revije *Krugovi*. Ta nota se nadaljuje pri urejanju kulturne rubrike v zagrebškem *Vjesniku*, v splitski *Slobodni Dalmaciji* in reviji *Mogućnosti*, ki jo je Novak urejal skupaj z nekaterimi splitskimi književniki. Ta samostojnejši odnos in ostro kritično stališče sta tudi izrazita v kritično-esejističnem delu, ki se v njem odlikujeta članka o Tadijanovićeви liriki in o prvi zbirki novel Antonija Isakovića.

Vendar je Novaku največ ugleda prinesla proza, ki ji je pisatelj pretežno posvetil zadnje desetletje svojega književnega dela. Ta interesni tok je prekinil le intermezzo z dramo *Trofej* (1960), ki jo je napisal Novak skupaj s Stjepanom Perovićem. V tej, nekoliko razvlečeni, psihološko realistični drami, kjer igralec noče biti dekoracija okupatorskega režima ter raje umre, se čuti zlasti v posameznih sunkih dramske plime Novakov delež v tej koprodukciji.

V sodobni hrvatski književnosti je Novak predvsem najbolj talentiran novelist med mlajšimi prozaisti. Kmalu je bila zapažena njegova novela *Badessa madre Antonia* (1953) kot uspela stvaritev, ki se je nato pojavila v antologiji *Suvremena jugoslavenska novela* (1957). Njegov vzpon je bil vse bolj in bolj izrazit. Dve leti pozneje je dobil nagrado mesta Zagreba za večjo prozo *Izgubljeni zavičaj*, ki jo je eden mlajših kritikov označil celo kot roman. Končno je njegovo dominantno pozicijo med mlajšimi novelisti utrdila knjiga novel in proze *Tvrdi grad* (1961), ki je bila 1962 tudi nagrajena.

Novak ljubi človeka in ustvarja zaradi njega. Zelo bistro vidi in občuti življenje in njegovo perečo problematiko. In ker je po prvi fazi, kjer so ga preplavili splošni vplivi časa, počasi zgradil svojo socialistično-humano čutečo osebnost, nagnjeno k poglobljanju in refleksiji, močno in iskreno ogorčeno reagira na disakorde v družbi. Ni dolgo tega, ko je v *Telegramu* napadel neresni film *Šeki snima* in nemoralne pojave v zagrebškem književnem življenju, škoda le, da ni direktno navedel priimkov, ker bi efekt bil verjetno večji. Boljši poznavalci pisatelja opozarjajo tudi na avtobiografske stimulacije njegove pozneje transponirane proze (*Badessa madre Antonia*, *Izgubljeni zavičaj*, *Književno veće*, *Deložacija*). Z jezo razkriva etične deformacije, kot je to razvidno v črticah *U trećemu otajstvu slavnome razmišljat ćemo* ali v novelah *Tvrdi grad* in *Dalje treba misliti*. Z jezo in z ljubeznijo do dobrega človeka, ne pa ravnodušno ali cinično kot nekateri mlajši modernisti. In če je morda ciničen, je ta cinizem orožje resničnosti, sredstvo za razkrivanje bolečih ran družbe!

V njegovi novelistiki je čutiti dih smrti, strahu (*Treba umrijeti logično*, *Dolatali metak*), pa tudi težnjo, da bi se uprl potrtosti in fatalizmu.

Tako dinamično zajeta problematika doseže nove sugestije s pripovedovanjem v jaz-tehniki, ki jo Novak z redkimi izjemami uporablja. Vendar v prijemih transpozicije snovi kaže težnjo, da bi našel nova pota. Njegove

prve novele in druga proza so organsko povezane z delom srednje generacije. Oživilja ljudi in pejsaže z metodo psihološkega realizma z vpletenimi sugestivnimi dialogi in lirskimi toni. Fabula sicer obstaja, ampak rahlo povezuje skoro samostojne novele v kompozicijsko celoto (*Izgubljeni zabičaj*). Včasih pa je slutiti simbolični prizvok.

V večini zadnjih novel prenaša Novak težo strukture svoje novelistike na notranji monolog pripovednika z raztresenimi asociacijami in s prožnimi aspekti in vizurami, kjer problem doseže izniansirano določenost, komplicirane paradokse in absurde etičnih vrednotenj. Strastno okupiran s problemom, avtor nima dovolj časa za pejsaž, temveč osrednjo pozornost posveča etični ideji, ki naj se prebije skozi gosto meglo simbolike do končne poante zmage, rešitve. Nekateri kritiki so zato celo očitali halucinantno-simbolični prozi *Doludali metak* nejasnost.

Novak dobro pozna jezik kot instrument besedne umetnosti. Stavek njegovih prvih novel in proze je ritmično bolj umerjen in prirejen realističnemu ustvarjanju. Stavek zadnjih novel je temperamentno razgiban. Tempo je hitrejši, ker izraža ironijo, jezo ali ogorčenje. To ni več harmonično sprehajanje besed v stavčnem ritmu, temveč refleksivno-emocionalni tok jeznega pripovednika, ki v dvignjeni temperaturi konteksta zelo funkcionalno uporablja vsako besedo na njenem pravem mestu: figure, augmentative, diminutive, iterative in zlasti invenciozno in duhovito fiksira auditivne senzacije. Zato plastiko često doseže z onomatopoiijo ali metaforo, ki ni baročno vsiljiva, rad se poslužuje igre besed, ustvarja aforizme, nove sočne skovanke ali jih iz dialekta okusno vpleta v svoj jezik. Njegov stavek včasih ne ustreza pravilom šolske gramatike, vendar to ni slučajen nered! Je premišljen stavčni nered, kjer se večkrat ponavljajo iste besede, ampak v novih kombinacijah konteksta s stilistično funkcijo, ki naj krepí osnovni občutek ogorčenja, strahu, tesnobe ali smrti. Osebná barva tega stavka je tako močna, da ga bralec lahko spozna, tudi če ga avtor ne bi podpisal.

Novak je mlad, nadarjen umetnik: ustvaril je že nekaj odličnih novel in proznih sestavkov, ki pomenijo lepo obljubo za prihodnost.

Emil Štampar

MED KNJIGAMI

JOŽE ŠMIT, TREPETLIKA

Zgodnja lirika Jožeta Šmita, ki se je porajala v elementarnem ozračju ljudske revolucije, je bila usmerjena k aktualni objektivistični izpovedi. Brez dvoma se je ravnala po zakonih celotne tedanje literarne miselnosti, ki je imela, v skladu z omenjenim socialnim dogajanjem, izrazite osveščevalne težnje. (Prim. Jože Šmit: *Srce v besedi*.)

Pozneje, ko se je socialni realizem izrodil v utilitaristično agitacijo, se je Šmit v splošnem odporu do takega pojmovanja umetnosti oklenil romantičnega pesniškega ideala, kar se je poznalo predvsem v motiviki in v njeni emocionalni vsebini, ki se je često kaj rada sprevrgla v sentimentalizem. Značilen primer take umetniške usmerjenosti je Šmitova druga samostojna pesniška knjiga *Dvojni cvet*.